

Ütközőpályák

Magyarország mozgástere
az amerikai–kínai nagyhatalmi játszmákban

Szerkesztette
Magyarics Tamás és Mártonffy Balázs

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Ütközőpályák

Ütközőpályák

Magyarország mozgástere az amerikai–kínai
nagyhatalmi játszmákban

Szerkesztette

Magyarics Tamás és Mártonffy Balázs

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Szerzők:
Baranyi Tamás
Borbély Boglárka
Csizmazia Gábor
Fellegi Tamás
Gondola Csaba
Kozma Klementina
Krasznay Csaba
Magyarics Tamás
Mándi Tibor
Mártonffy Balázs
Matura Tamás
Örlös László
Sándor Lénárd
Stumpf István

Lektor:
Frank Tibor †

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Varga Zoltán
Olvasószerkesztő: Kutas Éva
Korrektor: György László
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor
Borítóterv: Fehér Angéla

Nyomdai kivitelezés: Gelbert ECO Print Kft.
Felelős vezető: Gellér Róbert

ISBN 978-963-531-767-7 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-964-0 (PDF)
ISBN 978-963-531-965-7 (ePub)

© A szerzők, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

Tartalom

A kötet szerzői	7
<i>Magyarics Tamás – Mártonffy Balázs: Bevezetés</i>	9
GYAKORLAT ÉS ELMÉLET	11
<i>Fellegi Tamás: Előszó</i>	13
<i>Mártonffy Balázs: A méloszi dilemma a Duna partjáról nézve</i>	17
A GLOBÁLIS ERŐTÉR	31
<i>Csizmazia Gábor – Kozma Klementina: Washingtoni stratégiai prioritások Kelet-Közép-Európában</i>	33
<i>Matura Tamás: Kína hatása Közép-Európára és Magyarországra</i>	55
<i>Baranyi Tamás: Keleti vagy nyugati orientáció? – A közép-európai Magyarország a nagyhatalmak vonzásában</i>	71
IDEOLÓGIA ÉS JOG AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN	89
<i>Magyarics Tamás: A Trump-effektus konzervativizmusra gyakorolt hatása</i>	91
<i>Mándi Tibor: A kortárs progresszív liberalizmus az Egyesült Államokban</i>	111
<i>Stumpf István – Borbély Boglárka: Bírószágok hatalma, a hatalmasok bírósága – Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság reformja?</i>	135
TRANZNACIONÁLIS KIHÍVÁSOK	153
<i>Örlös László: Bretton Woods öröksége és jövője</i>	155
<i>Sándor Lénárd: Tízéves a UNGPs – Ütközőpályán az üzleti világ és az emberi jogok</i>	181
<i>Krasznay Csaba: A kibertér technológiai vonatkozásai: az USA–Kína-versengés Budapestről nézve</i>	203
<i>Gondola Csaba: A gondolat szabad? A nagy technológiai cégek társadalmi hatásáról, felelősségre vonásáról, hazai és nemzetközi szabályozásáról</i>	221

Vákát

A kötet szerzői

Baranyi Tamás a Külügyi és Külgazdasági Intézet stratégiai igazgatóhelyettese és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusa. Kutatási területe az Egyesült Államok története, a hidegháború története, a külpolitikai stratégia és a transzatlanti kapcsolatok témaköre.

Borbély Boglárka PhD-hallgató a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában (Stumpf István témavezetésével). Jelenleg a felsőoktatási modellváltás koordinációjáért felelős kormánybiztosi titkárságon dolgozik; a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja. Kutatásainak középpontjában az Amerikai Legfelsőbb Bíróság áll.

Csizmazia Gábor a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézetének tudományos munkatársa. Kiemelt kutatási területe az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának elméleti háttere, valamint a transzatlanti politikai és biztonsági kapcsolatok, különösen Kelet-Közép-Európa vonatkozásában.

Fellegi Tamás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézetének emeritus igazgatója. Jelenleg az EuroAtlantic Tanácsadó és Befektetési Zrt. igazgatósági elnöke, korábbi nemzeti fejlesztési miniszter. Kutatási területe a globalizáció és Közép-Kelet-Európa kérdésköre, illetve a magyar–amerikai kapcsolatok.

Gondola Csaba jogász, az Igazságügyi Minisztérium munkatársa, illetve a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézetének külsős munkatársa. 2021-ben szerzett abszolutóriumot a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának doktori iskolájában. Kutatási területe az Európai Unió joga, az alkotmányjog, valamint a transzatlanti kapcsolatok.

Kozma Klementina PhD-hallgató a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában. Végzettsége okleveles biztonság- és védelempolitikai szakértő, valamint okleveles közgazdász regionális és környezeti gazdaság szakon. Kutatásai során az Egyesült Államok stratégiai partnerségeit vizsgálja kelet- és közép-európai fókusszal.

Krasznay Csaba a Nemzeti Közszolgálati Egyetem docense, jelenleg az egyetem Kiberbiztonsági Kutatóintézetének intézetvezetője. A Magyar E-közigazgatástudományi Egyesület és az Önkéntes Kibervédelmi Összefogás elnökségi tagja. 2011-ben az Év Útmutató Biztonsági Szakemberének választották. Felsőoktatási tevékenysége mellett folyamatosan dolgozik piaci közegben is. Kutatási témája a kiberbiztonság.

Magyarics Tamás az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, a *Hungarian Conservative* és a *Hungarian Review* folyóiratok főszerkesztője. Kutatási területei:

az Egyesült Államok külpolitikájának története, az Egyesült Királyság 20. századi külpolitikája, különös tekintettel a közép-európai brit politikára, valamint a nemzetközi kapcsolatok.

Mándi Tibor egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézetében. Kutatási területei közé tartozik a brit és amerikai politikai gondolkodás története, ennek politikai filozófiai és politikaelméleti vetületei, valamint a konzervativizmus és a liberalizmus viszonya az angolszász politikai gondolkodásban.

Mártonffy Balázs a Nemzeti Közszerződési Egyetem Amerika Kutatóintézetének vezetője, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Magyar Diplomáciai Akadémia oktatója. Munkásságát a washingtoni American University William C. Olson-díjjal, a Müncheni Biztonságpolitikai Konferencia pedig John McCain-díjjal ismerte el. Kutatási területe a szövetségi kohézió és a NATO.

Matura Tamás a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékének oktatója és a Közép-európai Ázsia Kutató Központ alapító elnöke. Jogi doktorátusát követően a Corvinuson szerzett diplomát, majd tudományos fokozatot a nemzetközi kapcsolatok szakértőjeként. Kutatási területe Kína külpolitikája, az EU és Kína, illetve a Kína és Közép-Európa közötti viszonyrendszer.

Örlös László a Nemzeti Közszerződési Egyetem Amerika Kutatóintézetének tudományos munkatársa, a Nyugat-balkáni Zöld Központ Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója. 2011–2016 között Washingtonban a Világbank-csoport osztrák, majd belga igazgatósági tagjának főtanácsadója volt Magyarországon képviselőként.

Sándor Lénárd a Mathias Corvinus Collegium Nemzetközi Jogi Műhelyének vezetője és a Nemzeti Közszerződési Egyetem Amerika Kutatóintézetének kutatója. Kutatásainak előterében a transznacionális üzleti működés nemzetközi jogi szabályozásának dilemmái, valamint az emberi jogok nemzetközi jogi védelmének időszerű kérdései állnak.

Stumpf István, egyetemi tanár a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karán, illetve kutatóprofesszor a Nemzeti Közszerződési Egyetem Amerika Kutatóintézetében. Deák Ferenc-díjjal és a Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal kitüntetett jogász, politológus, szociológus, a politikatudományok kandidátusa, korábbi alkotmánybíró, egykori kancellárminiszter, jelenleg kormánybiztos. Kutatási területe a hatalommegosztás, az állam szerepének változása, alkotmánybíráskodás, alkotmányos identitás.

Bevezetés

A mai kor talán legnagyobb horderejű kérdése nem az, hogy mikor talál kihívóra az Egyesült Államok, hiszen Kína az elmúlt évtizedben mindenki számára jól láthatóan felnőtt ehhez a szerephez. Korunk legnagyobb horderejű kérdése talán inkább az, hogy miként alakul a két óriás versengése. Kína az elmúlt húsz esztendőben gazdaságilag páratlan módon megerősödött, számos tekintetben paritásba került az Egyesült Államokkal, katonailag rohamosan fejlődik, és regionálisan terjeszkedik is. Mindezen túl, az eddig kizárólagos szovjet–amerikai, majd később orosz–amerikai stratégiai nukleáris versengésbe is beszállhat a közeljövőben, mivel komoly fejlesztéseket végez ezen a téren is.

A nemzetközi rend szabályai, amelyet a hidegháború vége óta gyakorlatilag az Egyesült Államok szab meg, megváltozni látszanak. Viszont korántsem elkerülhetetlen, hogy az Egyesült Államok fölé kerekedjen Kína. Nukleáris szuperhatalomként az USA még mindig dominál, és bár vezető szerepét, valamint az általa terjesztett „liberális világrend” megkérdőjelezhetetlenségét egyre többen vonják kétségbe, még mindig Amerika rendelkezik a legnagyobb innovációs és „puha” hatalommal. Sokkal több szövetségese van, sőt, a nemzetközi nagyhatalmi játékban komoly háttértudással és tapasztalattal is rendelkezik.

Könyvünk célja az, hogy a két óriás versengésébe engedjen betekintést az olvasónak. Melyek azok a mozgatórugók, amelyek miatt a versengés Kína és az Egyesült Államok között küzdelembe csaphat át? Mi befolyásolhatja egy ilyen verseny kimenetelét? Komplex kérdések – komplex válaszokkal. A versengést, vagyis a két nagyhatalom összetett kapcsolatrendszerét, ezért egymástól valamennyire elválasztható témakörökre bontottuk. Ezekben a szektorokban keressük a nagyhatalmi ütközőpályákat meghatározó szempontrendszereket, és igyekszünk ezekből olyan következtetéseket levonni, amelyek segítséget nyújtanak a magyar külpolitikai mozgástér meghatározásában is.

Fellegi Tamás előszavában a tapasztalat találkozik a rendszerszemlélettel, és összetett, ámde átlátható választ kapunk arra a kérdésre, hogy miért is fontos Budapestnek az amerikai–kínai nagyhatalmi versengés szabályait helyesen értelmezni. A nemzetközi rendszerek mozgásában segít elméleti módon eligazodni Mártonffy Balázs tanulmánya, amely egy realista szemüvegen keresztül vázolja fel a magyar mozgástér meghatározásához elengedhetetlen három dilemma határait.

A témát további három tanulmány járja még körbe: Csizmazia Gábor és Kozma Klementina az amerikai külpolitikai prioritásokra adott magyar válaszokat elemzi, Matura Tamás a kínai politika régióakra és Magyarországra gyakorolt hatásait vizsgálja, míg Baranyi Tamás egyfajta összegzésként Magyarország helyét próbálja meghatározni a megújult nagyhatalmi versengésben, és azonosítani a közeli és távoli igazodási pontokat Budapest számára.

A tanulmánykötet következő nagyobb tematikai egysége az Egyesült Államok jogi, belpolitikai és ideológiai viszonyainak egyes aspektusait s azoknak – kitekintéssel – Magyarországra gyakorolt lehetséges hatásait veszi górcső alá. A jog uralmát és a bíróságok viselkedését, valamint kifejezetten az Egyesült Államok Legfelsőbb

Bíróságának reformját és ennek a rendszerre gyakorolt hatását vezeti végig Stumpf István és Borbély Boglárka tanulmánya. Az Egyesült Államokban honos gondolkodásmódok és ideológiák változását, és ezek magyar vetületeit Magyarics Tamás tárgyalja a Trump-féle konzervativizmus kapcsán, Mándi Tibor pedig az amerikai liberalizmus jelenét és jövőjét vizsgálja.

A zárófejezet tanulmányai napjaink transznacionális kérdései közül részletesen foglalkoznak a világgazdasági folyamatokkal Örlös László elemzésében, az üzleti világ és az emberi jogok kérdésével Sándor Lénárd írásában, a kibertérben folyó küzdelemmel s az abban megnyilvánuló nagyhatalmi ambíciókkal Krasznay Csaba tanulmányában, míg Gondola Csaba a közösségi média felelősségéről, az amerikai és nemzetközi szabályozásáról, valamint ezeknek a kérdéseknek magyarországi vonatkozásairól értekezik.¹

Magyarics Tamás – Mártonffy Balázs

¹ A szerkesztők szeretnék megköszönni Szakos Juditnak és Doucha Lillának, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézet munkatársainak a kötet megvalósításához nyújtott segítségüket és munkájukat.

GYAKORLAT ÉS ELMÉLET

Vákát

Előszó

Fellegi Tamás

Sablonosnak számít az ilyen típusú kötetek bevezetéseként megjegyezni, hogy milyen időszzerű a tanulmánykötet témaválasztása és megjelentetése. Mégis, hadd kezdjem az Előszót ezzel: mind a témaválasztás, mind az időzítés telitalálat! A 21. század második, most már harmadik évtizedét a nemzetközi világrend állandósult mozgása, átalakulása jellemzi. A második világháborút követő bipoláris világrend, majd a Szovjetunió felbomlását követő amerikai és liberális dominancia látszólagos stabilitását a gazdasági, politikai és katonai kiszámíthatatlanság, a regionális vagy éppen a nemzeti keretek közötti konfliktusok geopolitikai instabilitást generáló hatásai követték.

Oroszország Ukrajna elleni agressziója végképp kijózanította a nyugati világot a „történelem végének” hamis illúziójából. 2022. február 24-én Európa a kontinenst három évtizedig uraló békeidőszak könnyörtelen végére ébredt, és olyan helyzettel szembesült, amelyre nem talált kész válaszokat az elmúlt harminc év békeidős eszközkészletében. Egy új világrend van születőben a szemünk előtt, amely folyamat azonban valójában nem akkor kezdődött, amikor az első orosz harcokci átlépte Ukrajna határait. A nemzetközi erőviszonyok változó dinamikái, a világ klíma- és demográfiai problémái, a nyugati világot átható kultúrharc, valamint a világválság negatív gazdasági és társadalmi hatásai mellett a második világháború óta precedens nélküli katonai offenzíva Európában újabb fordulópontja az elkövetkező világrend felépülésének. Ez a világrend a maga sajátos, formálódó rendezőelveivel és viszonyrendszereivel új geopolitikai realitást is hoz, amely az előző években-évtizedekben megalkotott alaptézisek felülvizsgálatával párhuzamosan új értelmezési keretet igényel.

2022. február 24-ig igaz lehetett, hogy a világunkat sokkal inkább jellemezte a sokszereplős rivalizálás, mint a második világháború óta bármikor. Azonban Oroszország Ukrajna elleni brutális agressziója az eurázsiai geopolitikai rendszert alapjaiban rengette meg. Oroszország háborúja és az erre adott nyugati válasz a nemzetközi gazdasági rendszer működését, integrációs mechanizmusait is alapjaiban változtatja meg. Az elmúlt évtizedek piaci volatilitása mellett is stabilnak mutatózó globális energiarendszer a feje tetejére állt. Európa immáron megállíthatatlan lényegi leválása az orosz energiaszektorról átírja a szabályokat, és új kereskedelmi, infrastrukturális együttműködések, finanszírozási és fejlesztési igényeket hoz magával. Az Oroszország ellen bevezetett gazdasági és pénzügyi szankciók a globális gazdasági integráció eddigi rendszerét szintén alapjaiban érintik.

Egy esztendővel a háború kitörése után még nem látni, hogy Ukrajna milyen veszteségeket fog elszenvedni, és Oroszország végül mekkora területet lesz képes megszerezni vagy megtartani. Az azonban egyértelmű, hogy Oroszország nem fogja tudni megszállni az országot, a kormányt nem fogja tudni leváltani, oroszbarát bábrendszert ültetve a helyére, és természetesen nem fogja tudni „nácitlanítani” Ukrajnát. Ebben az értelemben nem nyerheti meg háborúját Ukrajna és a Nyugat szövetségével szemben: a saját

hibájából magára húzott szankciók és a Nyugat politikája következtében gazdaságát visszaerősítik a 20. századba. Kína és India – bár nem fordul szembe Moszkvával, sőt több ponton keresi az együttműködést vele – nem kockáztatja kereskedelmi, pénzügyi, stratégiai kapcsolatait Oroszország megsegítésével. Ugyanakkor az újbóli blokkosodással párhuzamosan a világ változatlanul a deglobalizáció feltartóztatatlan útján halad tovább, ahol az értékláncok újrendeződnek, és az államok egyre inkább védik gazdaságukat, azaz a globalizáció, a blokkosodás és a deglobalizáció egymással sokszor ellentétes elemei egyidejűleg hatnak a geopolitikai feltételrendszerre. Ennek egyértelmű jeleit látjuk például az élesedő amerikai–kínai, az amerikai–európai és az EU–kínai versenyben, illetve a kapcsolódó kereskedelmi és protekcionista konfliktusokban.

Az eredeti orosz szándékokkal és ambícióval összevetve Ukrajna politikailag és erkölcsileg győztesen kerül ki a háborúból: ha veszít is területeiből, elnyerte a fejlett világ szimpátiáját, gazdaságát uniós és amerikai vállalatok fogják újjáépíteni, illetve a főleg amerikai, brit, német és francia haditechnika és a fejlett technológia beáramlásával középtávon katonai nagyhatalomnak fog számítani a régióban. Sőt Ukrajna euroatlanti integrációja valójában elkerülhetetlen.

Az USA az elmúlt évtizedekhez képest páratlan katonai és politikai jelenlétet épít ki Európa középső és keleti részén. Ez maga után vonja Washington nemzetbiztonsági, politikai, gazdasági befolyásolási képességének és tevékenységének növekedését. Így nemcsak az Oroszországgal, hanem a Kínával ápolt baráti kapcsolat is fokozott nyomás alá kerül a Washington–Peking konfliktus és „*decoupling*” következtében. Amerika európai jelenléte és Ukrajna katonai támogatása, valamint a kínai befolyás visszaszorítása az eurázsiai világban ráadásul megkérdőjelezhetetlenül mindkét amerikai párt többségi támogatását élvezi. A közép-kelet-európai amerikai jelenlét két fő oszlopa Lengyelország és Ukrajna lesz, amit Románia és a balti államok is megtámogatnak. Varsó a NATO keleti bástyájaként Európa legerősebb hadseregét építi, miközben gazdasági és energetikai „*hub*” szerepe már most is látható. A lengyel–amerikai szövetség akár le is válthatja az évszázados német, illetve orosz dominanciát Közép- és Kelet-Európában.

A szovjet birodalom összeomlása után kialakult „*legacy*” intézményrendszer az oroszok által indított háborútól függetlenül is recseg-ropog; a digitalizáció, a közösségi média, a „dolgok internete” (*Internet of Things*) nemcsak az interperszonális kapcsolatokat, hanem a nemzetközi gazdasági és politikai rendszereinket is átformálja: háttérbe szorít vagy egyenesen érvénytelenít örökölt intézményeket, eljárásokat és elvárásokat. A mesterséges intelligenciára épülő eljárások, megoldások megjelenése, a kibertér felépülése új értelmet ad olyan kategóriáknak, mint a szuverenitás, a hadviselés, a gazdasági kooperáció, az ellátási lánc. Ahogy ez a jelen kötetből is világosan kiderül, az együttműködés-verseny-rivalizálás értelmezése és gyakorlata, valamint a nemzetállami szuverenitás és a nemzeteket összefogó szerveződések viszonya sokkal inkább mozgó célponttá, és ebből következően a bizonytalanság, az instabilitás forrásává vált a megelőző 70 évhez képest.

Az érdekeltségi és befolyási övezetek létesítése komoly vitákat generál akadémiai, üzleti, és politikai körökben. A kiemelt szereplők, a közöttük zajló interakciók és az ezek kimenetelét meghatározó erőviszonyok és fejlemények komplex képletek változói,

de végső soron minden mozgás a szereplők tisztán artikulálható hatalmi megfontolásaira vezethető vissza. Ezek sohasem statikusak, mindig az őket körülvevő hatalmi dinamikákhoz kell igazodniuk. A hatalmi megfontolások és realitások folyamatos interakciójából nyer lendületet a nemzetközi politika gyakran turbulens mozgása, amelynek földrajzi és tematikai kereteit alapvetően a geopolitika határozza meg. Bár a geopolitikai verseny főszereplői elsősorban a nagyhatalmak, ideértve a sokszor az államoknál is meghatározóbb vállalatbirodalmakat (például a Szilícium-völgyet vagy a kínai tech. óriásokat), valójában mindenkit érint, sőt időnként a kisebb szereplők is kivehetik belőle a részüket. A mai „ütközőpályák” egyik lényegi jellemzője, hogy a geopolitikai mozgások kikerültek a hagyományos politikai-katonai-gazdasági keretektől, a technológiák és a rájuk épülő vagy belőlük fakadó társadalmi, gazdasági, üzleti folyamatok és ezek megvalósítói maguk is szereplőkké váltak. Elég az „arab tavasz” közösségimédia-háttérére gondolnunk, és az egész Közel-Keletet elárasztó felkelések, polgárháborúk geopolitikai következményeit néznünk, például a migrációs válságokat vagy az energiapiaci volatilitást.

A posztbipoláris korban az Amerikai Egyesült Államok és az amerikai liberális demokrácia a nemzetközi rend egyetlen meghatározó erejeként adott lendületet és szabott irányt az eredendően a Nyugathoz tartozó közép-európai államok euroatlanti integrációjának. A térségben bekövetkezett politikai, privatizációs, gazdasági és következképpen társadalmi átalakulások elsősorban az érintett országok belső struktúráit érintették. A NATO-, majd az európai uniós csatlakozást követően a tágabb összefüggések, vagyis a térségünkben történelmileg meghatározó hatalmak közép- és kelet-európai politikai-gazdasági érdekeltségei és pozíciói – bár hullámzásokat mutattak – érdemben nem változtak. Ezt írták át, illetve felül az orosz agresszió következtében beindult folyamatok. Oroszország elszigetelődése, Kína óvatos nagyhatalmi lavírozása megmutatta, hogy az illiberálisnak nevezett politikai berendezkedésnek nincs nemzetközi közösség-szervező ereje, nem építhető rá geopolitikai stratégia. Továbbá kijelenthetjük, hogy a liberális demokráciák köré épülő katonai, diplomáciai és gazdasági-pénzügyi intézményrendszernek egyelőre nincs valódi alternatívája. Az ezen nyugati intézményrendszer kihívójaként fellépő kezdeményezések (például Egy övezet, egy út; Asian Infrastructure Investment Bank) ráadásul kifejezetten stigmáknak minősülnek a Nyugat szemében. A most kitapintható geopolitikai változások egyik legfontosabb következménye, hogy drámaian szűkül a kisebb államok geopolitikai mozgásteret, ideértve még a nagyobb európai országokat is, mint például Németország vagy az Egyesült Királyság.

Az európai integráció természetes vonzását, valamint minden előnyét és értékét elismerve is tény, hogy a hatalmi érdekek még az intézményesült kapcsolatrendszereken is áthatolnak (határokon átívelő „*deep state*”). A közép- és kelet-európai vezetőknek tisztában kell lenniük azzal, hogy mivel térségünk nemcsak a geopolitikai verseny színtere maradt, hanem háborús övezet is lett, minden egyes nemzeti mozgás egy-egy nagyhatalmi érdek sérelmét is magával hozhatja.

A geopolitika tehát nemcsak a „nagyok” mozgásáról, hanem a „kicsik” (kisebkek) lépéskényszeréről, még inkább több kisállam, így (a 2010 utáni) Magyarország azon törekvéséről is szól, hogy geopolitikailag értelmezhető saját mozgásteret is kialakítsanak maguknak. Ezen törekvés kivitelezésének intenzitását és bizonytalanságát drámaian

fokozzák a nemzetközi rendszer egészét átjáró viharok és sokkhatások, amelyek közül Magyarország számára is meghatározó élmény volt a 2008-as pénzügyi-gazdasági recesszió következményeivel való szembenézés, a 2015-ös migrációs válság, a hosszú és pusztító Covid-időszak és most az oroszok agressziója Európában. Ebben a közegben kell a magyar politikai-gazdasági és üzleti elitnek megtalálnia a válaszokat olyan meghatározó kérdésekre, mint az ország versenyképessége, demográfiai helyzete, a történelmi európai értékek rendszerszintű védelme és a nyugati világhoz tartozásunk – hogy négy meghatározó, nagyon komplex és a következő generációk számára sorsdöntő szempontot említsek.

A méloszi dilemma a Duna partjáról nézve

Mártonffy Balázs

Bevezetés

A 21. század elején mindenki számára jól érzékelhető, hogy az Egyesült Államok rendszerszintű kihívóra talált Kínában. Sokan feltételezik azt is, hogy Kína célja az Egyesült Államok által kialakított világrend szabályait újrainni saját érdekei mentén. Még nem eldöntött kérdés viszont az, hogy teljesen új szabályokat és rendszert akar-e világszinten kialakítani, vagy inkább a jelenlegit átformálni. Ahogy az sem eldöntött kérdés, hogy sikerül-e neki, vagy marad az Egyesült Államok a primer nagyhatalom a nemzetközi rendszerben. Könyvünk célja, hogy felmérje Magyarország mozgásterét a korunkban kialakuló, illetve már kialakult nagyhatalmi versengésben, e fejezet pedig az állami és nemzeti biztonsággal és hatalmi logikával foglalkozó módon igyekszik elméleti és történelmi keretbe helyezni ezt a jelenséget.

Eltérő történelmi korszakoknak eltérő hatalmi versengési logikájuk van. Egyes elemzők szerint a hidegháború utáni időszak, a posztbipolaritás volt a legideálisabb a nem nagyhatalmak számára, amikor a mozgásterüket leginkább tudták növelni.¹ De ma már meghaladtuk a posztbipoláris korszakot, és Kína felemelkedése egy új globális korszakot nyitott meg. Korunk nagyhatalmi versengésében azonban még nem egyértelmű, hogy pontosan milyen sorsra is jutnak a nem nagyhatalmak, és mekkora mozgásterük lesz. Ugyanakkor több olyan tényező már kezd kirajzolódni, amelyek helyes értékelése elengedhetetlen Magyarország mozgásterének meghatározásakor.

Világviszonylatban a két legmeghatározóbb hatalom, az Egyesült Államok és Kína, versengése alakítja a rendszert, és a jelenlegi globális környezet megbízhatatlan és instabil.² Úgynevezett potenciális nagyhatalmi tranzíciós időszakokban vagyunk. Ilyen esetekben világviszonylatban a nem nagyhatalmak általában csak mellékszereplők a két nagyhatalom egymásra irányuló figyelme közepette. Sőt, történelmi példák azt mutatják, hogy a nagyhatalmak célja, hogy meggátolják a nem nagyhatalmakat érdekérvényesítésükben. Nagyhatalmi versengési időszakban ez kiemelten igaz. De a nem nagyhatalmaknak ilyenkor is van mozgásterük, sőt, kutatások egyértelműen mutatják, még Magyarországnál jóval kisebb méretű államok is komoly célokat tudnak elérni

¹ Szalai Máté: A világrend fragmentációja és a kisállamok helyzete az új koronavírust követően. *Külügyi Szemle*, 19. (2020), 3. 57–77.

² Anne-Marie Brady – Baldhur Thorhallsson: Small States and the Turning Point in Global Politics. In Anne-Marie Brady – Baldhur Thorhallsson (szerk.): *Small States and the New Security Environment*. Cham, Springer, 2021. 1–11.

a helyes stratégia kiválasztásával.³ Magyarországnak ebben a dinamikában kell megtalálnia a mozgásterének határait.

A magyar mozgáster meghatározásának, illetve kiterjesztésének felméréséhez három dilemma helyes meghatározására és a rájuk adott válaszok optimalizációjára van szükség. Az első dilemma Magyarország hatalmi identitásának meghatározása, tehát hogy kis- vagy középhatalom-e az ország, mivel a két meghatározás eltérő külpolitikai logikát diktál. A második dilemma a realista szövetségi biztonsági dilemma magyar vonatkozásban, tehát helyes választ adni a szövetségen belüli magára hagyás és a csapdába csalás kettős félelmekre. A harmadik pedig korunk talán legnagyobb kérdésének, tehát annak a dilemmának az eldöntése, hogy különleges-e a mai korszakunk – minőségileg más-e a helyzet akár azért, mert nukleáris fegyverek vannak jelen, vagy a globalizációs folyamatok átstrukturálták világunkat, vagy pedig mert az Egyesült Államok az eddigiektől eltérő hegemon. A három dilemma megismeréséhez elengedhetetlen a történelmi múlt és egy elméleti értelmezési keret biztosítása.

Az ókori méloszi dilemma mai szemmel nézve

A dilemmák értelmezéséhez egy kiterjesztett realista keretet választottunk, tehát realista⁴ alapokon nyugvó, ugyanakkor az elmélet határait szem előtt tartó módon vonjuk le a következtetéseket. A fejezet címe pedig a történelmi múltból idéz, amikor a legrégibbi realistának titulált írás, Thuküdidész *Peloponnészoszi háborújának* sorait követi. Ez az írás, amely „a kortárs realista politikaelmélet számára mégis gazdag inspirációs forrást jelenthet”,⁵ a politikatudományi és nemzetközi kapcsolatok elméletben használt realizmus alapjait tartalmazza. A realista elméletben az olyan nagyhatalmakat, amelyek egy földrajzilag körülhatárolt régiót uralnak, hegemonoknak hívjuk. A Kr. e. 5. századi regionális nagyhatalmi versengésben Spárta, az akkori rendszert uraló úgynevezett *status quo hegemon* volt. Spárta pedig egy feltörekvő hatalomban, Athénban talált kihívóra. Athén volt tehát az úgynevezett revizionista hegemon, azaz a status quót megtörni kívánó, szándéka pedig a hatalmával együtt növekedett. Thuküdidész szerint Spártának Athén mint új hegemon felemelkedésétől való félelme tette a háborút elkerülhetetlenné. Itt kiemelendő, hogy nem a felemelkedés ténye önmagában, hanem az ettől való *félelem* volt az, ami az ókori görög író szerint elkerülhetetlenné tette a konfliktust.

A Spárta és Athén közötti nyílt háborúba torkolt versengés az egész régióra kiterjedt, és a legtöbb városállam a régióban a két nagyhatalom által vezetett szövetségekbe tagolódott. Az Égei-tenger egyik szigetén fekvő Mész, a régió egyik kishatalma, a versengés kezdetekor még független állam volt. Abban különbözött viszont a többi regionális

³ Jacqueline Braveboy-Wagner: Opportunities and Limitations of the Exercise of Foreign Policy Power by a Very Small State: The Case of Trinidad and Tobago. *Cambridge Review of International Affairs*, 23. (2010), 3. 407–427.

⁴ Pontosítva egy, a nemzetközi kapcsolatok elmélet által strukturális vagy neorealistának nevezett elméleti keretből indulunk ki.

⁵ Illés Gábor: Thuküdidész és a politikai realizmus. *Politikatudományi Szemle*, 24. (2015), 1. 111–131.

városállamtól, hogy független is akart maradni. Ezt viszont Athén nem hagyta, sőt, athéni értelmezés szerint nem is hagyhatta. A híres méloszi párbeszéd sorai alább példázzák a szemben álló felek logikáját:

„Mélosziak: S nem elégednétek-e meg azzal, ha mi ellenségeitekből barátaitokká válva nyugodtan maradnánk, anélkül, hogy bármelyik féllel szövetséget kötnénk?

Athéniak: Nem! Ellenséges érzületek kevesebb kárt okozna nekünk, mint barátságok, amely alattvalóink szemében éppen gyengeségünket, míg gyűlöletek hatalmunkat bizonyítaná.”⁶

Mélosz makacs ellenállásával és teljes függetlenségének megőrzéséhez való feltétlen ragaszkodásával felbőszítette Athént, amely végül leigázta őt. Férfijait kardélre, nőit pedig rabszolgasorba tiporta az athéni nagyhatalom. Mélosz helytelenül határozta meg saját hatalmi identitását, a szövetségek szerepét, illetve a rendszerszintű kritériumok fontosságát, és így sikertelenül próbálta meg garantálni saját biztonságát.

E történelmi példa mozgatórugói ma is visszaköszönnek. Ha a párhuzamot napjaink nagyhatalmi versengésére akarjuk átültetni, az Egyesült Államok a status quo hegemon, Spártát testesíti meg. Kína a kihívója, tehát a revizionista hegemon, ez esetben Athén. A két hegemon versengésének logikája és az érdekszférák világához való visszatérés mindennapjaink részét képezi.

A történelmi példát továbbgondolva Mélosz pedig, amely nem nagyhatalomként igyekezett túlélni korszaka nagyhatalmi versengését, akár Magyarország is lehetne. Hiszen gyakran hallhatjuk a mai magyar politikai párbeszédben a független és a szuverén politika fontosságának hangsúlyozását. Viszont Magyarország helyzete Mélosztól legalább egy fontos tényezőben eltér. A fent idézett párbeszéd idejében ugyanis Mélosz még nem volt sem Spártával, sem Athénnal szövetségben, viszont Magyarország 1999 óta az Egyesült Államok által vezetett transzatlanti szövetség, a NATO tagja. Ezen kiindulópontok biztosítják elméleti keretünk alapköveit.

Elméleti keret

Ahhoz, hogy a magyar mozgásteret befolyásoló dilemmákat helyesen tudjuk értelmezni, valamint a nemzetközi világrend mozgatórugóit megértsük, az államok és a hatalmak közötti különbségeket kell elméleti keretbe helyezni. A politikatudományi és nemzetközi kapcsolatok elméleti megközelítésében a köznyelvben „világként” aposztrofált társas valóságot úgynevezett „nemzetközi rendszerként” határozzák meg. A nemzetközi rendszerben pedig az államok a cselekvők és az ő viselkedésük a mérvadó.⁷ Cselekedeteiket és a nemzetközi rendszer stabilitását realista értelmezésben az határozza meg, hogy mennyi hatalmuk van egyes államoknak, és hogy hány nagyhatalom van egy adott időben épp jelen. A hatalom egy nehezen meghatározható, komplex fogalom, amely alatt politikatudományi vetületében általában egy adott cselekvő azon képességét értjük, hogy

⁶ Thuküdidész: Méloszi dialógus. In Thuküdidész: *Peloponnészoszi háború V*. Ford. Muraközy Gyula. 2.

⁷ Kenneth Waltz: *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts, Addison-Wesley, 1979.

olyan lépésre tud rákényszeríteni egy másik szereplőt, amelyet az önmagától nem tenne meg. Az államoknak pedig eltérő hatalmuk van, amelyet nehéz általánosítva mérni.⁸ Ezért egy közbelső mértékegységgel gondolkodtunk sokáig az állami hatalomról: a katonai hatalom és a látens katonai hatalom, tehát a gazdasági hatalom együttesét határozzuk meg mint iránytű egy állam hatalmának felbecslésekor. Manapság már sokkal komplexebb hatalmi mérések is napvilágot láttak, amelyek több tényezővel bonyolítják az állami hatalom mérését, köztük a „puha” hatalom, a „*soft power*”, de egy adott állam számára elérhető katonai képességek és a gazdasági erőforrások összessége egy gyakran használt kiindulópont az adott állam hatalmának besorolásakor.

Az államok kategorizálása pedig napjainkban három típusba történik: nagyhatalmakra (extrém formájukban szuperhatalmakra), középhatalmakra és kishatalmakra (extrém formájukban mikrohatalmakra). De nem volt ez mindig így, hiszen a nemzetközi kapcsolatok elmélete eredetileg pusztán csak két típusú hatalmat különböztetett meg: a nagyhatalmakat és nem nagyhatalmakat, vagyis mindenki mást. Ez a két kategóriát tartalmazó elemzési keret viszont nem volt kellően részletes, sőt nem is volt kellően releváns olyan hatalmak számára, amelyeket nem az egész rendszer érdekelt, tehát az olyan hatalmak számára, amelyeknek nem voltak globális ambíciói.

A regionális megközelítés egyre fontosabbá vált a modern történelemben. Példának okáért a realizmus egyik legkiemelkedőbb alakja, Kenneth Waltz 1960-as években végzett kutatása szerint a bipoláris, vagyis két pólust alkotni képes nagyhatalommal rendelkező világ stabil volt. Waltz szerint tehát a Szovjetunió és az Egyesült Államok által megvívott hidegháború alatt a két szuperhatalom közötti viszony stabilitása a mérvadó. És az ő meglátása szerint a vietnámi háború egy kis érdektelen apróság volt a rendszerben, mivel nem veszélyeztette a rendszer stabilitását, sőt, Waltz szerint előnyére vált, mivel behatárolt küzdőteret biztosított a nagyhatalmak számára.

Ugyanakkor egy több százezer ember életét követelő, majdnem húszéves háborút nehéz egyszerűen figyelmen kívül hagyni. A globális ambíciókkal nem rendelkező hatalmak számára ezért a régiók szerepe és a regionális megközelítés is mérvadó, a globális stabilitás mellett. Hiszen, ha regionálisan gondolkodunk, márpedig a szuperhatalmakon kívül szinte mindegyik másik állam régiókban tevékenykedik, egy vietnámi háború igenis csökkenti a stabilitást. Ezen folyamatok végeredményeként bekerült az elemzési képbe a „regionális” nagyhatalom, amely globális szinten gyakran csak középhatalom.

Ahogy viszont egyértelművé vált, hogy a regionális megközelítés legalább olyan fontos egyes országok külpolitikai mozgásterének vizsgálásakor, mint a rendszer, már messze nem volt elég pusztán „nagyhatalmakban” és „mindenki másokban” gondolkodni. Ezért alakították ki a közép- és a kishatalom fogalmát, amelyeket gyakran a tudósok és a szakértők eltérő módon használnak, attól függően, hogy regionális vagy világ/rendszer szintű keretben gondolkodnak-e. Példának okáért egy hatalom lehet teljes rendszer szinten középhatalom (például Németország napjainkban), viszont ha csak az Európai Uniót vesszük, akkor már egyike a nagyhatalmaknak Franciaországgal együtt.

⁸ James D. Morrow: Arms Versus Allies: Trade-Offs in the Search for Security. *International Organization*, 47. (1993), 2. 207–233.

Az eltérő terület- és időszak-meghatározások miatt keverednek gyakran ezek a hatalmi fogalmak. Fontos azonban megjegyezni, hogy nincs és sosem volt pontos választóvonal, hogy mikor avanzsál egy állam „nagyhatalommá,” vagy hogy pontosan mikor is lesz már egy állam nem kishatalom, hanem nagyhatalom. Sőt, mivel a hatalom bújtatott szándékból időnként igyekszik önmagát erősebbnek vagy gyengébbnek láttatni, sosem lesz pontos választóvonal. A kutatók többségének álláspontját tükrözi egy-egy ilyen tudományos meghatározás, de a konszenzus ebben a kérdésben illuzórikus.⁹

A jelen helyzetben, tehát a 2020-as évek elején, eltérő képek vannak a nagy hatalmak helyzetéről. Ha elfogadjuk a katonai és a gazdasági erőforrások összességét, kiegészítve az ambícióval és a tágan értelmezett puha hatalmi képességgel, mint a hatalom meghatározását, akkor a nemzetközi rendszerben, tehát világszinten, két nagy hatalom van: az Egyesült Államok és Kína. Ha viszont a Magyarország számára is érdekes európai régiót nézzük csak, már más a helyzet. Az európai nem nagy hatalmakat ugyanis kevésbé érdekli, hogy Dél-Amerikában és Óceániában milyen hatalmi harcok zajlanak. Ha csökkentjük a világról az európai régióra az elméleti keretünket, akkor az Egyesült Államok és Kína „szuperhatalmi” státusszá lép elő. Ekkor már az európai régióban négy nagy hatalmat tudunk megkülönböztetni (Oroszországot, Franciaországot, Németországot és az Egyesült Királyságot). A hatalmi státuszt viszont leggyakrabban az állam hatalmáról alkotott külső kép határozza meg, és az államok maguk, saját érdekeik mentén, igyekeznek e státusz képét képességeikhez mérten manipulálni.

Egy rövid bekezdés erejéig hadd térjek ki példaként Oroszországra és Németországra! Oroszország Magyarország szempontjából regionális nagy hatalom. Az orosz–ukrán háború gyengítette Oroszország hatalmi megítélését, mivel hadereje nem tudott olyan sikereket elérni, amelyet vártak tőle. Hogy a háború következményei hogyan befolyásolják Oroszország hatalmi státuszát, még eldöntendő kérdés, és nagyban függ a háború kimenetelétől. Bár világszinten nukleáris kapacitásban felveszi a kesztyűt az Egyesült Államokkal, gazdasági vonalon minőségileg gyengébb hatalom, mint akár az USA, akár Kína. Németország pedig regionálisan gazdasági nagy hatalom, de világszinten közelében sincs egyik hegemonnak sem.

Elméleti keretében tehát az Egyesült Államok és Kína a két globális kiterjedésű és erőforrással bíró, a nemzetközi rendszert meghatározni tudó és akaró nagy hatalmak. Az ő versengésük nem a 2020-as évek elején indult, és így egy picit hosszabb távú gondolkodás tükrében, a történeti múlt miatt az Egyesült Államokat hegemonnak tituláljuk. Viszont mára már Kína gazdaságilag szinte minden vonalon paritásba került, illetve több esetben megelőzte az Egyesült Államokat. Katonai haderejében viszont még nem (nem is szólva a „puha hatalomról”). Ebből a történeti múltból kiindulva hívják az Egyesült Államokat a status quo hegemonnak, és Kínát a revizionista hegemonnak. A két hegemon

⁹ Továbbá megjegyzendő, hogy a hatalom definiálása ilyen esetekben önmagában problematikus, mivel egyes hatalmi struktúrák, például az állam is, úgy tudja a hatalmát növelni, ha „magasabb” kategóriájú „típusként” aposztrofálják és elemzik, ami erősítheti tárgyalópozícióját. E gondolatmenet fontos, de nem képezi jelen tanulmány integráns részét, így pusztán lábjegyzetben térek ki rá.

egyfelől összecsap majd globális szinten, de várhatóan a Magyarország számára fontosabb regionális, tehát közép-európai szinten is.

Mindenképp fontos megjegyezni, hogy a nemzetközi kapcsolatok irodalma angol-szász, vagy kifejezetten az Egyesült Államok szempontjából írja le a helyzetet. Viszont az Egyesült Államok egy globális ambíciókkal rendelkező nagyhatalom, amelynek a képességei is megvannak a hegemon szerep felvételéhez. Amikor például a Harvard Egyetem professzora, Graham Allison a Kína–USA nagyhatalmi versengésről ír, számára a rendszer és a régió ugyanaz, hiszen mind a két állam „hatalma” globális hatalmi kivetületről ad bizonyosságot. Természetesen Magyarország, amely nem rendelkezik globális ambíciókkal, más hatalmi célt kell hogy meghatározzon.¹⁰ Ezen cél meghatározása viszont nem a tudomány dolga, de észben tartandó, amikor ebből az elméleti keretből kiindulva elérünk azon három dilemmához, amely meghatározza Magyarország mozgásterét korunk nagyhatalmi versengésében.

Az első dilemma: Magyarország hatalmi identitása

Az első dilemma, amelynek helyes felmérése a magyar mozgáster meghatározásához elengedhetetlen, nem más, mint Magyarország hatalmi identitásának meghatározása. Hiszen a hatalmi identitás képezi a hatékony és hatásos külpolitika alapkövét. Példának okáért egy nagyhatalomnak nagyhatalmi módon érdemes viselkednie, mert ha nem teszi, felülkerekednek rajta. A hatalmi identitás meghatározásakor érdemes három szempontot figyelembe venni: elsősorban egy adott állam objektív hatalmi státuszát; másodsorban külső identitását (tehát hogy a többi állam miként hogy tekint rá); és harmadsorban pedig az önidentitását (vagyis azt, hogyan tekint saját magára az adott állam).

Az objektív kapacitás és a hatalmi státusz szintjén két államhatalmi típust érdemes meghatározni annak tükrében, hogy egy adott államnak van-e elég hatalma a rendszer szabályainak megalkotásához. Amelyik erre képest, azt nagyhatalomnak hívjuk, amelyik erre képtelen, azt pedig gyűjtő fogalomként nem nagyhatalomnak. Ha ebből a logikából indulunk ki, a nemzetközi rendszerben Magyarország nem nagyhatalomként definiálható, hiszen bruttó hazai össztermékünk nagyjából ötvenedik¹¹ a világon lévő közel kétszáz államból, és bár katonai hatalma fejlődik, messze elmarad a nagyhatalmakétól.

Külső identitásának kérdésében hazánkra világszinten kishatalomként tekint a többi állam. Itt érdemes még megemlíteni, hogy a hatalmi státuszok pontos meghatározása mindig relatív, tehát attól függ, hogy hány állam alkotja a rendszert, és milyen módon, illetve hány államra oszlik az összes elérhető hatalom. Ma világszinten komoly különbségek vannak a felső két (Kína és az Egyesült Államok), illetve az őket követő nagyjából

¹⁰ Tovább bonyolítja a kérdést, hogy a nem szigorú értelemben vett társadalomtudományi-politikatudományi megközelítésben is gyakran használják elemzők, szakértők és közéleti írók is ezeket a fogalmakat, viszont eltérő tartalmakat értenek alatta.

¹¹ CIA: *The World Factbook: Explore All Countries – Hungary* (2021. október 1.).

tíz-tizenöt középhatalom között (ilyen India, Oroszország, Németország, Japán), és mindenki más, a kishatalmak között.

Ugyanakkor Magyarország hatalmi önidentitása, főleg az elmúlt tíz évben, ütközik az előző kettővel. Megfigyelhető, hogy Magyarország külpolitikája inkább egy gyengébb regionális középhatalom logikájával működik, vagyis nem hajlandó „beállni a sorba”, hanem saját önálló, „szuverén” hatalmi célokat tűz ki. Ennek az önidentifikációnak az alapja a regionális megközelítés, ahol Magyarország hatalmi önidentitása a kishatalmi identitás felett van. Ebben a megközelítésben amennyiben Magyarország hatalmi régiójának nagyjából Európát vagy a tágabb közép-európai régiót vesszük, akkor mind politikai ambíciója és érdekérvényesítési képessége, mind GDP-je, de katonai ereje is egy gyengébb középhatalmi státuszt vagy e státusz elérésének a lehetőségét vázolja fel.¹²

Bárhogy is közelítsük meg Magyarország hatalmi identitását, nem nagyhatalmi státuszából fakadóan Budapestnek tisztában kell lennie azzal, hogy a rendszer szabályait nem tudja alkotni. Ha Washington és Peking a leválasztás vagy szétválasztás (*decoupling*) útjra lép, és egy új hidegháború felé sodródunk, ezt Magyarország nem tudja megakadályozni. Ugyanakkor hatalmi identitásának helyes meghatározása fontos, hiszen a külső és az önidentitási kép eltérő kockázatvállalási logikát diktál. Tágabb értelemben véve: a kishatalmi logikában a rizikót csökkentő lépések a kifizetődőek, viszont a középhatalmi identitásnál (még ha az csak regionális, illetve gyengébb is) a magasabb rizikóvállalás szokott előrevivő lenni.

A második dilemma: a szövetségi biztonsági dilemma

Hatalmi identitásának helyes meghatározása mellett Magyarországnak mint NATO-tagnak a realista megközelítés szerint a szövetségben belüli biztonsági dilemmát kell hatékonyan feloldania. Ebben a dilemmában kétfajta félelem jelenik meg a szövetséges kis- és középhatalmakban, amikor a nagyhatalmi versengés felerősödik. Egyfelől attól félnek, hogy a nagyhatalom majd magukra hagyja őket (ezt az angol szakirodalom *fear of abandonment*-nek, tehát a magára hagyástól való félelemnek nevezi), másfelől viszont attól, hogy a nagyhatalom olyan háborúba sodorja őket, ahol ők lesznek az áldozat (ez pedig *fear of entrapment*-nek, tehát a csapdába csalástól való félelemnek aposztrofálja). Ezek az alapjai a szövetségi biztonsági dilemmának, amelynek logikáját, mozgatórugóit helyesen kell Magyarországnak értékelnie, és ezekre építkezve kialakítani a jól beárazott válaszlépéseket.¹³

A nagyhatalmak feltett szándéka, hogy azt a látszatot keltsék a szövetséges kis- és középhatalmakban, hogy azoknak feltétlenül úgy kell viselkedniük, ahogy a nagyhatalom szeretné. De kutatások bizonyítják, hogy ez nincs így – ez pusztán egy politikai

¹² A középhatalom és a kishatalom fogalmak a politikatudomány világában is pontosításra szorulnak, főleg a középhatalmak illetve azoknak válfajai és változásainak vonatkozásában. A hatalmi identitások meghatározásánál tovább bonyolítja a helyzetet, hogy egy államnál a képességek mellett az aspirációkkal és a cselekvési potenciállal is számolni kell.

¹³ Glenn H. Snyder: *The Security Dilemma in Alliance Politics*. *World Politics*, 36. (1984), 4. 461–495.

kommunikáció, amelyet a nagyhatalom arra használ, hogy saját pozícióját erősítse.¹⁴ Amíg a nagyhatalomnak fontosabb a kapcsolat megőrzése, addig a kisebb szövetséges hatalomnak marad mozgástere.¹⁵ Viszont amint egy nagyhatalom úgy ítéli meg, hogy a kis- és középhatalom cselekedeteinek összessége túl költséges számára, felrúghatja a kapcsolatot, akár azzal, hogy magára hagyja, akár azzal, hogy csapdába csalja a kis- és középhatalmat. Ezeket a drasztikus lépéseket viszont a kisebb hatalomnak el kell kerülnie, ezért érdemes ezt a dilemmát észben tartania, amikor a mozgásterének maximalizálásán gondolkodik Magyarország.

És a nemzetközi rendszer szabályait nem a kis- és középhatalmak határozzák meg, hanem a nagyhatalmak, és amikor jelen vannak a hegemonok, amelyek most úgy tűnik, hogy útközpályán vannak. Ezért a szövetségi biztonsági dilemma feloldásakor nagyon fontos eldönteni, hogy milyen kimenetelt prognosztizálunk a nagyhatalmi versengés végeredményeként. Elsődleges kérdés tehát, hogy az Egyesült Államok és a Kína közötti versengés világháborúvá fajulhat-e, mert ilyenkor a nagyhatalmak gyakran feláldozzák a kis- és középhatalmi szövetségeseiket a saját túlélésük érdekében. Ezt természetesen a kis- és középhatalmaknak el kell kerülniük.

Az elsődleges kérdés tehát az, hogy mit hoz majd a jövő az amerikai–kínai nagyhatalmi versengés és a rendszer tekintetében. Talán a leghíresebb és legelterjedtebb írás az amerikai–kínai nagyhatalmi versengésről Graham Allison harvardi professzor nevéhez köthető. Az általa „Thuküdidész csapdájának” aposztrofált elméleti keret adja az első pillért a versengés értelmezéséhez. Allison arra keresi a választ, hogy két hegemon elkerülheti-e a fegyveres konfliktust. Véleménye szerint az Egyesült Államok és Kína esetében elképzelhető, hogy nem lesz konfliktus, főleg, ha kiemelt figyelmet szentelnek ennek a kérdésnek a békés rendezésére a két állam vezetői.¹⁶ Egyes kínai kutatók is arra jutottak, hogy Thuküdidész csapdája elkerülhető, ha a két nagyhatalom kiterjeszti a gazdasági, politikai, biztonsági és kulturális együttműködést is. Más kutatók szerint a konfliktus szinte elkerülhetetlen, legfőképpen azért, mert a két nagyhatalom között a konfliktus forrásainak és típusainak száma komolyan megnövekedett.¹⁷

De léteznek ettől a jövőképtől eltérő értelmezések is. Egyes tudósok szerint nem érdemes az államokat objektív hatalmuk alapján rangsorolni, hanem inkább relációs, tehát egymáshoz viszonyított alapon kell a kapcsolatokat elemezni.¹⁸ Ezt a relációs megközelítést kiemelten helyénvalónak tartják a kishatalmak vonalán, de ez a fajta megközelítés még kevésbé elterjedt. Ha kilépünk a realizmus legszűkebb értelmezéséből, akkor megfigyelhetjük, hogy egyes államok nem pusztán a rendelkezésre álló erőforrásokat, hanem a másik állam szándékait is nézik. Itt a kutatók szerint akkor kell katonai konfliktussal

¹⁴ Glenn H. Snyder: *Alliance Politics*. Ithaca, Cornell University Press, 2007.

¹⁵ Eszter Simon: When David Fights Goliath: a Two-Level Explanation of Small-State Role-Taking. *Foreign Policy Analysis*, 15. (2019), 1. 118–135.

¹⁶ Graham Allison: The Thucydides Trap: Are the US and China Headed for War? *The Atlantic*, 2015. szeptember 24.

¹⁷ Yong Deng: Hegemon on the Offensive: Chinese Perspectives on US Global Strategy. *Political Science Quarterly*, 116. (2001), 3. 343–365.

¹⁸ Tom Long: It's not the Size, it's the Relationship: from 'Small States' to Asymmetry. *International Politics*, 54. (2017), 2. 144–160.